

Viktorii Vitkovska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

viktorii.vitkovska@ue.wroc.pl

Czy performans poprawi jakość usług biblioteki uczelnianej? Wprowadzenie do zagadnienia

Streszczenie: Omówiono zagadnienia performatyki – jako splot działań równych podmiotów sprawczych – oraz performansu, który możemy dzielić na kulturowy, techniczny i organizacyjny. Biblioteki uczelniane już wcześniej performowały, natomiast współczesność oferuje kreatywne ich odkrycie właśnie z pomocą teorii performatycznych. Paradoksalnie, uwolnienie zawodu bibliotekarza poszerza ramy performansu. W artykule podjęto również takie kwestie jak performatywność ludoteki, edukacja performatywna bibliotekoznawstwa oraz „biblioteka bez barier” i szkolenie biblioteczne jako performans. To uświadomienie ma na celu pobudzenie do poprawy jakości usług bibliotek uczelnianych.

Słowa kluczowe: performatyka, performans, jakość usług bibliotecznych

Wprowadzenie

Inspiracją do podjęcia tego opracowania było zainteresowanie autorki performatyką, szczególnie po udziale w wykładzie jej twórcy – Richarda Schechnera¹. Obserwując zmiany legislacyjne w Polsce, dotyczące m.in. likwidacji dyscypliny bibliologii czy tzw. deregulacji zawodu bibliotekarza, autorka doszła do przekonania, że uświadomienie bibliotekarzom performatywności biblioteki, zawodu, a nawet dyscypliny, może zmotywować ich do podjęcia wyzwania takiego właśnie postrzegania (się) w środowisku bibliotecznym, co w efekcie może wpłynąć na poprawę jakości pracy bibliotek.

Biblioteki i bibliotekarze performowali, czyli aktywnie działali od zawsze. Współcześnie, w związku z tzw. zwrotem performatywnym², terminy „performans”, „performatyka” i „performować”, wchodzą masowo do życia społecznego i są wieloznaczne, zwłaszcza w języku angielskim. *Performans w sensie wąskim* (i według dawniejszych opracowań – przyp. aut.) *to wykonanie na żywo w obecności „widowni” pewnego działania mającego charakter teatralnego aktu, a w sensie szerokim – codzienna praktyka życia społecznego przejawiająca się w rytuałach, demonstracjach, paradach, festiwalach itp.; performatywność natomiast rozumiana jest jako przeświadczenie, że język nie tylko przedstawia rzeczywistość, lecz także powoduje w niej zmiany, a ponadto, że pewne zjawiska istnieją tylko w akcie ich wykonywania i że muszą być powtarzane, by zaistnieć*³.

¹ Richard Schechner (ur. 1934) – twórca performatyki, autor wielu publikacji na ten temat, m.in. przetłumaczonej na język polski pracy *Performatyka: Wstęp (Performance Studies: An Introduction)*. Autorka wzięła udział w wykładzie R. Schechnera w dn. 19.10.2017 r. w Instytucie Kulturoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego.

² DOMAŃSKA, E., „Zwrot performatywny” we współczesnej humanistyce. *Teksty Drugie* [online]. 2007, nr 5, s. 48–61. [Dostęp 10.04.2022]. ISSN 0867-0633. Dostępny w:

https://rcin.org.pl/Content/51247/PDF/WA248_67479_P-I-2524_domanska-zwrot.pdf.

³ Tamże, s. 49.

W niniejszym artykule skupiono się na rozumieniu performansu, jakie zaproponował Jon McKenzie, tzn. specyficznej relacji władzy i wiedzy, charakterystycznej dla XXI w. (w przeciwieństwie do pruskiej dyscypliny panującej w XVIII stuleciu). Badacz wyróżnił performans kulturowy, organizacyjny i techniczny⁴. Performans kulturowy posiada największe tradycje badawcze i był rozpatrywany od czasów R. Schechnera – sprowadza się do metafor teatralnych, gdzie nie ma wyraźniej granicy między sceną a widownią, między widzami a aktorami (każdy jest uczestnikiem tego spektaklu). Performans organizacyjny wiąże się z zarządzaniem performatywnym, czyli zniesieniem hierarchii i rozkazów, a zamiast nich wprowadzeniem wyzwań, zachęt i dobrowolności – jego celem jest zwiększenie wydajności (*high performance*) i skuteczności (pracownicy są wydajniejsi, jeśli czują się częścią firmy, a nie tylko trybem maszyny pracującej w ośmiogodzinnym, sztywnym rytmie). Wreszcie performans techniczny, to zaplecze post-humanistyczne – dotyczy informatyki i przemysłu komputerowego. Komputery również performują, choć ludziom wydaje się, że tylko oni są podmiotami i sprawcami⁵. Technologia pomaga człowiekowi jako performerowi, będąc sama performatywną.

W kontekście bibliotekoznawstwa, performatyka przypomina badania *user experience* (czyli badania doświadczeń/wrażeń użytkownika, obejmujące wszystkie aspekty jego interakcji z firmą, w tym przypadku z biblioteką), które także decentralizują bibliotekę – nie jest ona dla użytkownika centrum świata, a jedynie przystankiem w drodze⁶. Performans, podobnie jak *user experience*, jest ulotny, efemeryczny i trudno w tym wypadku o mierzalne, ilościowe dane. Zwiększenie wydajności (skuteczności, sprawności) będzie miało wymiar jakościowy. W kolejnych akapitach wyjaśnię to na przykładach bibliotecznych i bibliotekoznawczych. Skupię się na wybranych działaniach współczesnych, a także historyczno-kulturowych (możemy mówić o performatyce historycznej). Przedstawię przykłady działań realizowanych oraz postulowanych, związanych z funkcjonowaniem Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego (BG UE) we Wrocławiu.

Stan badań

Performatyka rozwinęła się od wspomnianej publikacji R. Schechnera z lat 60. XX w. Początkowo oznaczała w humanistyce głównie aspekty związane z teatrem, a szersze jej rozumienie pojawiło się z końcem XX w. Powstało na ten temat wiele opracowań, oprócz wymienionej monografii J. McKenziego. Spośród badań polskich, w których można zaobserwować odchylenie od artystycznego pojmowania performatyki i początki rozumienia zagadnienia także

⁴ MCKENZIE, J. *Performuj albo... Od dyscypliny do performansu*. Wstęp i przekł. T. Kubikowski, Tow. Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, cop. 2011, s. 23. ISBN 9788324216529. Zob. też omówienie tej książki: PAPUCZYS, T. Jaka piękna katastrofa. *Performer* [online]. Instytut im. Jerzego Grotowskiego. [Dostęp 10.04.2022]. ISSN 2544-0896. Dostępny w: <https://grotowski.net/performer/performer-5/jaka-piekna-katastrofa>.

⁵ Por. oprac. T. Papuczysa, przywołane w przypisie 4. Zob. też: KIL-MATLAK, A. Nowe media jako nasi współnicy: o sprawczości technologii na podstawie myśli Bruno Latoura. *Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja* 2012, nr 6, s. 358–372. ISSN 0867-0633.

⁶ Szerzej na temat wykorzystania badań *user experience* zob. WOLAŃSKA, A. Usłyszeć niewypowiedziane. Dostrzec niewidoczne. Techniki UX (User Experience) w badaniach użytkowników bibliotek. Szanse i perspektywy. *Przegląd Biblioteczny* 2020, R. 88, z. 1, s. 50–64. ISSN 0033-202X.

w aspekcie np. społecznym, wymienić należy dwie prace zbiorowe: *Performans, performatywność, performer. Próby definicji i analizy krytyczne*⁷ oraz *Performatyka: źródła i perspektywy*⁸. Z ostatnich publikacji, w których proponowano połączenie performatyki z bibliotekoznawstwem, warto wspomnieć artykuł Elżbiety Twardy *Edukacyjny i performatywny aspekt działalności biblioteki. Casus bibliotecznej gry terenowej zorganizowanej w ramach Małopolskiej Nocy Naukowców 2019*⁹. Wśród publikacji anglojęzycznych na temat *performance academic library* można znaleźć wiele opracowań z ostatnich dwudziestu lat, przy czym określenie *performance* w większości przypadków nie dotyczy teorii performatycznych, oznaczając wydajność czy skuteczność w sensie tradycyjnym, przed „zwrotem performatywnym”¹⁰. Performanse w bibliotekach istniały zawsze, ale dopiero obecnie zostają uświadomione, dzięki czemu można proponować poprawę jakości usług lub poszerzenie sprawczości bibliotek i działań bibliotekarzy.

Każdy może być bibliotekarzem?

Z punktu widzenia performatyki tradycyjne lawirowanie bibliotekoznawstwa między dyscyplinami (od filologii po informatykę) i koniunkturalne jego klasyfikowanie jako dziedziny lub dyscypliny, pomaga rozbijać ramy i zbliża do performansu w każdej z trzech zaproponowanych przez J. McKenziego odmianach. Z perspektywy performansu kulturowego, dochodzimy do konstatacji, że „każdy może zostać bibliotekarzem”. Zmiany prawne ciągną za sobą liberalizację procesów rekrutacyjnych – w miarę, jak ubywa studentów/absolwentów bibliotekoznawstwa (uchodzącego za mniej prestiżowe), biblioteki, również uczelniane, mogą zatrudniać nie tylko osoby z wykształceniem kierunkowym¹¹. Następuje egalitaryzacja, szanse się wyrównują, scena ulega poszerzeniu. W tym aspekcie z performansem kulturowym spotyka się performans organizacyjny (kryteria zatrudnienia stają się płynne) i techniczny – w dobie informacjonalizmu¹², nie mniej niż znajomość historii literatury czy wiedza o książce, istotne są umiejętności związane z obsługą sprzętu i programów komputerowych, potrzebne przy digitalizacji, udostępnianiu czytelnikom artykułów i książek, wdrażaniu nowych użytkowników (performerów) do systemu – pomoc w rejestracji, obsługa elektronicznych kont czytelniczych itd. W tej sytuacji wyzwanie dla kierownictwa (również jako performerów) stanowi opracowanie systemu motywacji dla ambitnych performerów, niezależnego od stopni naukowych lub wykształcenia bibliotekarzy. Można np. organizować różnego rodzaju konkursy, nagradzać

⁷ BAL, E., ŚWIĄTKOWSKA, W. (red.). *Performans, performatywność, performer. Próby definicji i analizy krytyczne*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013. ISBN 9788323335993.

⁸ TYSZKA, J. (red.). *Performatyka: źródła i perspektywy*. Poznań: Wydaw. Kontekst, 2014. ISBN 9788362564774.

⁹ TWARDY, E. Edukacyjny i performatywny aspekt działalności biblioteki. Casus bibliotecznej gry terenowej zorganizowanej w ramach Małopolskiej Nocy Naukowców 2019. *Biblioteka i Edukacja* 2019, nr 16, s. 123–130. ISSN 2299-565X.

¹⁰ Zob. np. WHITMIRE, E. Academic library performance measures and undergraduates' library use and educational outcomes. *Library & Information Science Research* 2002, vol. 24, iss. 2, s. 107–128. ISSN 1873-1848.

¹¹ W bibliotekach od zawsze pracowali i pracują nie tylko absolwenci bibliotekoznawstwa. Pracownicy administracyjni, biurowi i inni to również performerzy. Ich performanse pozostają do dalszych, pogłębionych badań; w tym opracowaniu skupiono się na bibliotekarzach.

¹² Por. RADOMSKI, A. *Humanistyka w świecie informacjonalizmu*. Lublin: Wydaw. E-naukowiec, 2014. ISBN 9788394101817.

pomysłodawców nowych rozwiązań itd. Wzrasta wówczas liczba performerów i wzajemnych interakcji między nimi, rozluźnienie ram poszerza performans. Dla performatyki ważne jest także, że w ramach tych interakcji (nie hierarchicznych pouczeń i odgórnych poleceń) zachodzi wzajemne uczenie się (tutoring). Pracujący w bibliotece informatyk może nauczyć kolegów bibliotekarzy podstaw programowania, z drugiej strony bardziej doświadczeni pracownicy wprowadzą go w kompetencje tradycyjnego bibliotekarstwa. Trzeba również wspomnieć, że opisana sytuacja nie dotyczy jedynie ostatniego okresu – historia zna performanse stawania się bibliotekarzem mimo braku fachowego wykształcenia. Np. główny bohater *Siekierzady*¹³ pracując jako drwal w Bieszczadach, w przerwach w pracy korzysta z obwoźnej biblioteki. Z czasem zamawia kolejne tytuły, a później uczy kolegów, co czytać – performans czytelnika przeradza się w performans bibliotekarza.

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu jako scena

Jeśli performerem jest każdy podmiot sprawczy, to w przypadku bibliotek performansem jest projekt architektoniczny biblioteki, a performerem – architekt. Współcześnie projektowane są biblioteki z nastawieniem na wolny dostęp do zbiorów i zwiększoną interakcję z czytelnikami oraz poszerzanie oferty dla nich. W Polsce w ciągu 15 lat powstało 30 nowych budynków bibliotek uczelnianych¹⁴. Dorota Matysiak sprawdzała czy Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu jest miejscem atrakcyjnym dla użytkowników, weryfikując cechy zaproponowane przez wielu badaczy. Patrząc na nie przez pryzmat performatyki, biblioteka powinna być:

- *functional*, czyli funkcjonalna – wiąże się to z wolnym dostępem; warunek spełniony przez omawianą bibliotekę;
- *adaptable*, czyli przystosowalna – performuje jako budynek, dopuszcza zmiany architektoniczne, natomiast elastyczność w organizacji przestrzeni inicjuje performans dyirekcji (performans organizacyjny);
- *accessible*, czyli dostępna – biblioteka z jasnymi komunikatami wizualnymi i przystosowana do osób z niepełnosprawnościami;
- *varied*, czyli różnorodna – performerzy sami wybierają miejsce pracy w zależności od oświetlenia, temperatury czy hałasu, jaki dopuszczają;
- *interactive*, czyli interaktywna – sprzyja performansowi kulturowemu i organizacyjnemu – umożliwia rozmaite współdziałania czytelnik-bibliotekarz;
- *conductive*, czyli sprzyjająca – performatyka wszak opiera się na zachęcaniu do działania, a nie zmuszaniu; w takim sensie działają nowości wydawnicze umieszczone w holu lub schody w świetliku, łączące poszczególne piętra – performują więc nie tylko komunikaty czy rzeczy, ale ich rozmieszczenie czy kształt (cechy);
- *environmentally suitable*, czyli odpowiednia dla środowiska – w tym sensie dba się o różnych performerów, nie tylko ludzi, ale i książki czy sprzęt komputerowy –

¹³ *Siekierzada* to adaptacja filmowa utworu Edwarda Stachury pod tym samym tytułem, w reżyserii Witolda Leszczyńskiego (1986 r.).

¹⁴ MATYSIAK, D. Przestrzeń biblioteczna odpowiedzią na potrzeby czytelnika. W: Świrad, M., Żmigrodzka, B. (red.). *Biblioteka na miarę. Przestrzeń, zasoby, usługi*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Ekonomicznego, 2016, s. 12. ISBN 9788376955827.

- te ostatnie również potrzebują odpowiedniej wilgotności, temperatury i oświetlenia;
- *safe and secure*, czyli dająca bezpieczeństwo i zabezpieczenie – ta cecha także dotycząc ludzi i nie-ludzi, otwiera się na performatykę;
 - *efficient*, czyli sprawna i wydajna – określenie synonimiczne względem performansu; chodzi tu o przewidywanie, które miejsca będą przydatne w przyszłości, odpowiednie selekcjonowanie księgozbioru i zwiększanie liczby personelu do bezpośredniej obsługi czytelników;
 - *suitable for information technology* – przestrzeń odpowiednia dla technik informacyjnych, wiąże się z performansem technicznym;
 - *oomph* – tzn. przestrzeń odważna – performatyka wzywa do podejmowania wyzwań oraz wiąże się z oporem (przełamywaniem rutyny); miejsce (jako performer) przyciąga czytelników (klientów, użytkowników – performerów); jest to cecha unikatowa, charakterystyczna dla każdej biblioteki; jej performans jest niepowtarzalny, może też być ulotny i odmienny dla każdego performerera (wywołuje określone emocje, u każdego inne i związane z innym miejscem lub elementem architektonicznym bądź dekoracyjnym).

Biblioteka bez barier – performanse osób z niepełnosprawnościami

Leszek Karczewski zauważył, że większość definicji performerera dotyczyła figur pełnosprawnych, bez dostrzegania przez ich autorów niepełnosprawności w performansach codziennych¹⁵. Niepełnosprawność w sensie potocznym jawi się według niego jako kategoria totalna, która przymusza osoby z niepełnosprawnościami do jej performowania, iterabilnej aktualizacji „niepełnosprawności”. Osoba z niepełnosprawnościami staje się kulturowo widzialna jako „osoba niepełnosprawna” za sprawą przynajmniej trzech (...) performansów¹⁶ – pierwszy to rola chorego, drugi to osoba z niepełnosprawnościami jako superkaleka, trzecia to osoba z niepełnosprawnościami jako przedmiot fetyszyzacji – świadczą one o tym, że taka osoba jest zawsze performerem. Karczewski pisze dalej, że *osoba z niepełnosprawnościami staje się performerem i dosłownie, gdyż istnieje zawsze w stanie liminalnym*¹⁷. Performans pozwala odróżnić „niepełnosprawnego” od „osoby z niepełnosprawnością”¹⁸. Podobne szanse ma „biblioteka bez barier”, nie tylko w sensie sloganu czy zakładki na stronie internetowej.

W przypadku Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego o osoby z niepełnosprawnościami zadbano jeszcze na etapie projektu architektonicznego: (...) *oba wejścia do Biblioteki [...] wyposażone są w podjazdy dla wózków inwalidzkich, a obok wejścia do budynku W (na terenie uczelni) jest wydzielone miejsce parkingowe dla osób z niepełnosprawnością [...]. W budynku U znajduje się winda dostosowana do samodzielnego przemieszczania się między piętrami Strefy Wolnego Dostępu, dla osób z niepełnosprawnością ruchową, wyposażona*

¹⁵ KARCZEWSKI, L. Prowokacja wobec konserwatywnego oka. Performans osób z niepełnosprawnościami.

W: Bał, E., Świątkowska, W. (red.). *Performans, performatywność, performer. Próby definicji i analizy krytyczne*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013, s. 204. ISBN 9788323335993.

¹⁶ Tamże, s. 204.

¹⁷ Tamże, s. 206.

¹⁸ Tamże, s. 208.

również w udogodnienia dla osób niewidomych (informacje głosowe oraz klawisze oznaczone alfabetem Braille'a)¹⁹.

O udogodnieniach architektonicznych powiedzielibyśmy, że są związane z performansem organizacyjnym. Natomiast fakt, że osoby z niepełnosprawnością mogą *rezerwować kabiny pracy indywidualnej, ze sprzętem dostosowanym do swojej niepełnosprawności, który umożliwi korzystanie z księgozbioru*²⁰, ilustruje performans w sensie technicznym. Performans pomaga oddzielić niepełnosprawności użytkowników od wydajności biblioteki; ich dostęp do książek poprawia jakość usług i niweluje niedogodności, także społeczne – inni performerzy postrzegają osobę z niepełnosprawnościami „na równi”, niemymi świadkami ich performansów są tylko *miejsca parkingowe, rampy na schodach i poręcze w toaletach*²¹.

Edukacja performatywna bibliotekoznawstwa

Performatyka może być z powodzeniem rozwijana także na uczelniach kształcących bibliotekoznawców (na studiach II i III stopnia). Uczelniom prowadzącym kierunki związane z bibliotekoznawstwem lub/i informacją naukową można zaproponować zmianę paradygmatu z metod wykładowych (podających), w stronę edukacji performatywnej. Na gruncie polskim jest to propozycja stosunkowo nowa. Opracowań doczekała się polonistyka performatywna²², publikowane są również przyczynki na temat historii w działaniu (historia performatywna w znaczeniu przedmiotu szkolnego, w odróżnieniu od performatyki historycznej). Izabela Skórzyńska i Agnieszka Chwieduk w referacie *Dydaktyka performatywna jako przestrzeń kształtowania roli nauczyciela historii* wygłoszonym na konferencji dydaktyków historii w czerwcu 2021 r., przedstawiły następującą opinię:

Co performans czyni dydaktyce historii? Konkluzje:

- 1) *Dydaktyka w stronę performansu: od wiedzy o przedmiocie poznania (sztuczność) do badania w działaniu (sztuka nauczania/uczenia się).*
- 2) *Poszerzanie pola sprawczości studentów: od przedstawienia wiedzy do laboratorium wolności.*
- 3) *Poszerzanie pola skuteczności studentów: od adaptacji do oporu.*
- 4) *Spektrum społecznego aktorstwa edukacyjnego studentów: od bycia „jak nauczyciel” do bycia nauczycielem*²³.

Skuteczność dydaktyki performatywnej upatrywano w trzech głównych obszarach:

¹⁹ *Biblioteka bez barier*. Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu [online]. [Dostęp 10.04.2022]. Dostępny w: https://www.bg.ue.wroc.pl/o_nas/15164/biblioteka_bez_barier.html.

²⁰ Tamże.

²¹ KARCZEWSKI, L., dz. cyt., s. 204.

²² PIENIAŻEK, M. *Polonistyka performatywna: o humanistycznych technologiach wytwarzania światów*, Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, 2018. ISBN 9788324231980.

²³ IX Konferencja z cyklu Edukacja-Kultura-Społeczeństwo „Nie tylko edukacja szkolna – spory o dydaktykę historii”. Wrocław, 4-5 czerwca 2021 (konferencja w formie zdalnej). Referaty pokonferencyjne są przygotowywane do wydania.

- sprawczość aktorów (refleksja/działanie/rozwój, rola/wybór, projekt/troska);
- skuteczność działań (zmiana społeczna/emancypacja, eksploracja/krytyka, eksploracja/konstrukcja, kreacja/interpretacja, prezentacja/programowanie);
- autentyczność sytuacji dydaktycznej (badanie/zmiana, eksploracja/prowokacja, eksploracja/optimalizacja, dialog/interpretacja, przedstawienie/doznanie).

Model ten można wykorzystać szerzej, nie tylko w dydaktyce historii, ale również w dydaktyce performatywnej bibliotekoznawstwa. Poszczególne przedmioty powinny być więc raczej nastawione na wyzwania, misje czy zagadki niż scholastykę, metody wykładowe, podające i inne formy odtwórcze. Obcowanie z książką i czytelnikiem (celowo w takiej kolejności, aby zwrócić uwagę, że performuje nie tylko człowiek, siłą sprawczą posiada także książka czy komputerowy katalog) w performatyce to przygoda, nie obowiązek lub ponura konieczność.

Szkolenie dla bibliotekarzy jako performans

Podejmijmy wyzwanie rozpatrywania szkolenia dla bibliotekarzy jako performansu. Korzystając z ustaleń McKenziego, w takim szkoleniu możemy wyróżnić performans organizacyjny (dyrektora/kierownika – kierowanie na szkolenie i dobór ekspertów/instruktorów oraz bibliotekarza – udział w szkoleniu) i performans techniczny (zapewnienie warunków lokalowych i/lub sprzętu, np. komputera z dostępem do internetu na szkolenie zdalne, niekoniecznie w miejscu pracy).

Performans organizacyjny łączył się z performansem technicznym we wszystkich szkoleniach, w których wzięłam udział (performowałam) w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego, np.:

1. „Komunikacja w obsłudze klienta uczelni – wyzwania on i off-line” (w ramach projektu *PORTAL – Zintegrowany Program Rozwoju Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*) – warto podkreślić występujące w nazwie szkolenia słowo „wyzwania”, bliskie performatyce;
2. Prezentacja wskaźników bibliometrycznych zawartych w bazach bibliometryczno-abstraktowych: Web of Science (w tym podbaza Journal Citation Reports) oraz Scopus (organizator: Oddział Zasobów Otwartej Nauki) – zaprezentowane bazy danych performują w sensie technicznym; człowiek, korzystając z programów, także performuje;
3. „Polska Platforma Medyczna – prezentacja platformy centralnej” (organizator: Biblioteka Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu);
4. Zawodowe szkolenia wewnętrzne w Dziale Informacji o Zbiorach, Sekcja Obsługi Użytkowników BG UE we Wrocławiu, prowadzone przez pracowników Działu Informacji Naukowej; szkolenia dotyczyły baz danych;
5. Szkolenie w zakresie *Design Thinking*. W dosłownym tłumaczeniu: myślenie projektowe – to metoda bardzo bliska performatyce (J. McKenzie w swoim artykule

wskazał na metodę projektu²⁴). Czytając wyjaśnienie, czym jest Design Thinking na witrynie projektu, odnosimy wrażenie że czytamy na temat performatyki, zwłaszcza performansu organizacyjnego:

Design Thinking to podejście do tworzenia nowych produktów i usług w oparciu o głębokie zrozumienie problemów i potrzeb użytkowników. Design Thinking działa w oparciu o następujące założenia: 1. Koncentracja na użytkowniku – dogłębne zrozumienie jego uświadomionych i nieuświadomionych potrzeb. 2. Kreatywna kolaboracja – spojrzenie na problem z wielu perspektyw, szukanie nowych rozwiązań, wyjście poza utarte schematy. 3. Eksperymentowanie i testowanie hipotez – budowanie prototypów i częste zbieranie informacji zwrotnej od użytkowników. Celem projektów realizowanych zgodnie z Design Thinking są rozwiązania: 1. Pożądane przez użytkowników; 2. Technologicznie wykonalne; 3. Ekonomicznie opłacalne²⁵.

Wymienione szkolenia są performansami, ponieważ aktywizują uczestników jako performerów – wchodząc do sali szkoleniowej lub logując się na odpowiedniej platformie, rozpoczynamy aktywność. W szkoleniu nr 2 i 4 istotną rolę odegrały bazy danych. Marek Krajewski zauważył, że współcześnie reifikujemy (res, rei – rzecz; reifikacja – uprzedmiotowienie) i fetyszujemy bazy danych²⁶. Dochodzi wówczas do preformansu (pre – przed). Preformans jest krokiem kolejnym: *Baza danych jest reprezentowana przez komputerowy interfejs w postaci programu, który daje nam dostęp do zgromadzonych w niej informacji, poprzez wykresy i tabele przedstawiające wybrane konfiguracje danych oraz przez ekspertów, którzy performują wiedzę z nich wyprowadzoną podczas prezentacji, medialnych wystąpień, książkowych publikacji²⁷.*

Podsumowanie

W artykule pokazano, jak można zastosować performatykę do rozpatrywania działalności bibliotek, głównie uczelnianych. Zaproponowano rozumienie performansu za Jonem MCKENZIE, który zarysował performatykę w ujęciu społecznym – biblioteka uczelniana, powinna być nastawiona na socjalizację – performatyka pomaga uruchamiać i uświadamiać kolejnych performerów, nie tylko samych bibliotekarzy. Przedstawiono stan badań, wskazując na niewielkie zainteresowanie łączeniem bibliotekoznawstwa z teoriami performatycznymi, choć takie publikacje coraz śmielej powstają, także w Polsce. Zauważyć można, że edukacja performatywna w bibliotekoznawstwie oraz wprowadzanie konkursów i nagród (dla bibliotekarzy, studentów, pracowników dydaktycznych i innych performerów) sprzyja rozwojowi bi-

²⁴ MCKENZIE, J. Performance and democratizing digitality. StudioLab as critical design pedagogy. W: Leeker, M., Schipper, I., Beyes, T. (red.). *Performing the Digital. Performativity and Performance Studies in Digital Cultures* [online]. 2017. [Dostęp 10.04.2022]. ISBN 978-3-8394-3355-3. Dostępny w: <https://mediarep.org/handle/doc/2196>.

²⁵ *Czym jest design thinking?* [online]. Design Thinking. [Dostęp 10.04.2022]. Dostępny w: <https://designthinking.pl/co-to-jest-design-thinking/>.

²⁶ KRAJEWSKI, M. Performatywność baz danych na przykładzie danych wizualnych „Niewidzialne miasto”. *Człowiek i Społeczeństwo* 2013, t. XXXVI, z. 2, s. 308. ISSN 0239-3271.

²⁷ KRAJEWSKI, M., tamże.

bliotek. Biblioteka uczelniana może performować przez ludotekę, czyli bibliotekę z grami²⁸ – „stwarza” wówczas uczelnię jako wspólnotę, nie hierarchię. Performerami stają się nie tylko czytelnicy i bibliotekarze oraz książki, ale także gry (np. planszowe), które aktywizują w sposób dosłowny. Wypożyczenie gry (lub książki) uruchamia kolejne działania, np. interakcję w formie rozmowy bibliotekarza z czytelnikiem na jej temat (polecam, nie polecam, czytałem, grałem itd.). Ramy się upłynniają, dochodzi do „gry” w sensie przenośnym; ponownie pojawia się performans (jako niekończąca się opowieść lub perpetuum mobile). Nie należy się obawiać porównań z bibliotekami miejskimi, w których często spotkamy się z wolnym dostępem do półek i działaniami edukacyjnymi alternatywnymi wobec tradycyjnego nauczania. Performans mimo swojej ulotności i oporu, z jakim się wiąże, zdecydowanie wspomaga poprawę jakości usług biblioteki. Często wystarczy uruchomić (a wcześniej uświadomić) działania organizacyjne, kulturowe lub techniczne, a performans będzie trwał.

Bibliografia:

1. AHMAD KASSIM, N. Evaluating User's Satisfaction on Academic Library Performance. *Malysian Journal of Library & Information Science* 2009, vol. 14, no. 2, s. 101–115. ISSN 1394-6234.
2. *Bibliotekarz uwolniony – deregulacja czy degradacja? IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Białystok, 12–14 czerwca 2013*. Praca zbiorowa pod red. H. Brzezińskiej-Stec i J. Żochowskiej. Białystok: Wydaw. Uniwersytetu w Białymstoku, 2014. ISBN 9788374314053.
3. *Czym jest design thinking?* [online]. Design Thinking. [Dostęp 10.04.2022]. Dostępny w: <https://designthinking.pl/co-to-jest-design-thinking/>.
4. DOMAŃSKA, E., „Zwrot performatywny” we współczesnej humanistyce. *Teksty Drugie* [online]. 2007, nr 5, s. 48–61. [Dostęp 10.04.2022]. ISSN 0867-0633. Dostępny w: https://rcin.org.pl/Content/51247/PDF/WA248_67479_P-I-2524_domanska-zwrot.pdf.
5. KARCZEWSKI, L. Prowokacja wobec konserwatywnego oka. Performans osób z niepełnosprawnościami. W: Bał, E., Świątkowska, W. (red.). *Performans, performatywność, performer. Próby definicji i analizy krytyczne*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013. ISBN 9788323335993.
6. KIL-MATLAK, A. Nowe media jako nasi współnicy: o sprawczości technologii na podstawie myśli Bruno Latoura. *Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja* 2012, nr 6, s. 358–372. ISSN 0867-0633.
7. KRAJEWSKI, M. Performatywność baz danych na przykładzie danych wizualnych „Niewidzialne miasto”. *Człowiek i Społeczeństwo* 2013, t. XXXVI, z. 2, s. 303-314. ISSN 0239-3271.
8. ŁĄCZYŃSKI, M. Przepis na ludoteki. Finansowanie wypożyczalni gier ze środków budżetu partycypacyjnego w Polsce. *Homo Ludens* 2020, nr 1(13), s. 103–116. ISSN 2080-4555.
9. MATYSIAK, D. Przestrzeń biblioteczna odpowiedzią na potrzeby czytelnika. W: Świrad, M., Żmigrodzka, B. (red.). *Biblioteka na miarę. Przestrzeń, zasoby, usługi*. Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Ekonomicznego, 2016. ISBN 9788376955827.
10. MCKENZIE, J. Performance and democratizing digitality. StudioLab as critical design pedagogy. W: Leeker, M., Schipper, I., Beyes, T. (red.). *Performing the Digital. Performativity and Performance Studies in Digital Cultures* [online]. 2017. [Dostęp 10.04.2022]. ISBN 978-3-8394-3355-3. Dostępny w: <https://mediarep.org/handle/doc/2196>.
11. MCKENZIE, J. *Performuj albo... Od dyscypliny do performansu*. Przeł. T. Kubikowski. Kraków: Tow. Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, 2011. ISBN 9788324216529.
12. PAPUCZYS, T. Jaka piękna katastrofa. *Performer* [online]. Instytut im. Jerzego Grotowskiego, 2012. [Dostęp 10.04.2022]. ISSN 2544-0896. Dostępny w: <https://grotowski.net/performer/performer-5/jaka-piekna-katastrofa>.
13. PIENIAŻEK, M. *Polonistyka performatywna: o humanistycznych technologiach wytwarzania światów*.

²⁸ Zob. np. ŁĄCZYŃSKI, M. Przepis na ludoteki. Finansowanie wypożyczalni gier ze środków budżetu partycypacyjnego w Polsce. *Homo Ludens* 2020, nr 1(13), s. 103–116. ISSN 2080-4555.

- Kraków: Tow. Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, 2018. ISBN 9788324231980.
14. RADOMSKI, A. *Humanistyka w świecie informacjonalizmu*. Lublin: Wydaw. E-naukowiec, 2014. ISBN 9788394101817.
 15. TWARDY, E. Edukacyjny i performatywny aspekt działalności biblioteki. Casus bibliotecznej gry terenowej zorganizowanej w ramach Małopolskiej Nocy Naukowców 2019. *Biblioteka i Edukacja* 2019, nr 16, s. 123–130. ISSN 2299-565X.
 16. TYSZKA, J. (red.). *Performatyka: źródła i perspektywy*. Poznań: Wydaw. Kontekst, 2014. ISBN 9788362564774.
 17. WHITMIRE, E. Academic library performance measures and undergraduates' library use and educational outcomes. *Library & Information Science Research* 2002, vol. 24, iss. 2, s. 107–128. ISSN 1873-1848.
 18. WOLAŃSKA, A. Usłyszeć niewypowiedziane. Dostrzec niewidoczne. Techniki UX (User Experience) w badaniach użytkowników bibliotek. Szanse i perspektywy. *Przegląd Biblioteczny* 2020, R. 88, z. 1, s. 50–64. ISSN 0033-202X.